

2. *The similarity of literate – ideal principles of the Uzbek and English folklore genres.* Despite the diversities genres also have some special features which combine them systematically in one. For example:

a) Uzbek and English fairy – tales are ideally analogous they express social life, spirit, dreams, happiness and sorrows. Furthermore, both have the some goals aimed at describing the nation.

b) ideal similarity as well the function identifying reality creates the resemblance of topic and heroes.

c) aesthetical principles are also common which supply the accuracy of moral evaluation of simplicity, diminutiveness and varieties in qualifying and also establish a certain system.

3. *Mutual similarities of fairy tales.* This similarity is completely complicating process which involves bilateral effect, adaptation and enrichment.

–the event that takes place in one tale can appear in another too. In some fairy tales, puzzles are given to testify the knowledge of the heroes [3:187].

4. *Akin principles in primitive Uzbek and English fairy tales.* Uzbek folklore fairy tales didn't appear suddenly as well as simultaneously. Since then these fairy tales developed in this manner, became snowball and even befall fluctuations though. Similarly, so did the English fairy tales.

To sum up, we pen down saying that, fairy tales shared their large amount of distribution to the world literature, issue of folklore in the nations, history are considered as one of the stumbling blocks. In this article (we revealed those similarities, completing and fulfilling each other's gaps,) we revealed the common similarities of the Uzbek and English fairy tales and handed in our horizon about them.

Literature

1. Andrew Lang, The blue fairy book. 5th ed. – London: Longmans, 1991.
2. Makhmud Koshgariy. Devonu lugotit turk, 1st collection, T.: 1960.
3. Imomov K, Mirzaev T, Sarimsokov B, Safarov O. Uzbek folk poetic work. Text-book. - T.: Uqituvchi 1990.
4. Sarimsokov B. Uzbek folk genres system. // Uzbek folk ochers 1st collection. -T.: "Fan".1998
5. Uzbek folk tales. – Tashkent: 2007.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола ўзбек ва инглиз халқ эртакларидаги топоним бирликлар таҳлиliga бағишланган. Киёсий таҳлил ёрдамида икки халқнинг лингвокультурологик ўзига хосликлари таърифланмоқда. Топонимик бирликларнинг лексик-семантик таҳлили натижасида топонимик тизим ишлаб чиқилган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются топонимические единицы в узбекских и английских народных сказках. Сравнительный анализ даёт возможность выявить лингвокультурологические особенности двух народов. Топонимические единицы были изучены на основе лексико-семантического анализа и составления топонимической системы.

SUMMARY

The article deals with the analysis of the toponyms in Uzbek and English fairy-tales. The comparative analysis gives an opportunity to distinguish lingua culturological peculiarities of two nations. There has been done toponymic system and toponymic units were investigated on the basis of lexico-semantic analysis.

КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Э.Даўлетмуратова - ассистент ўқитувчи

З.Ильясова - ассистент ўқитувчи

М.Онгарбаева – мактабгача ва бошланғич таълим факультетининг талабаси

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: идрок, мантик, хотира, жозибадор, дилкашлик, хайрихолик, ишонувчанлик.

Ключевые слова: разум, логическая память, увлекательность, симпатия, правдивость.

Key words: mind, logic memory, attraction, sympathy, truthfulness.

Психология фани олдида куйилган талабларни кондириш учун мамлакатимизда кенг қўламда илмий-тадқиқот ишларини ривожлантириш, уларнинг натижаларини дадил амалиётга татбиқ қилиш, амалиёт билан назария ўртасидаги узвий боғлиқликни ҳаётда қарор топтириш муҳим аҳамият касб этади. Республикада таълим тизимида психологик хизмат кўрсатиш ишларини такомиллаштириш ёшларни жамият олдида турган улкан ва улуғвор ишларга тайёрлашда ўзининг муносиб ҳиссасини қўшади ва Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунининг бандларини муваффақиятли амалга ошириш ҳамда «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ни ҳаётга жорий этишда ўз ўрнини топади [1].

Болаларнинг лаёқатларини илк ёшдан аниқлаш, улар иқтидорини ҳар тарафлама ўстириш вазифалари ўқувчига индивидуал ёндашувнинг зарурлигини, ўқишнинг дифференциал бўлишини талаб қилмоқда, шунга қўра, билим юрти ва жамоатчилик олдида қатор муаммолар куйилмоқда [2].

Бола мактабга келганга қадар унинг руҳиятида маълум қобиляат ва руҳий (психик) ҳолатлар шаклланиб бўлган бўлади. Шунинг учун ўқитувчи биринчи синфга келган боланинг ақлий ривожланганлиги даражасини, унинг руҳий ҳолати, оилавий тарбияси хусусиятларини билган ҳолда унинг ижодий тафаккурини ривожлантириши лозим. Бошланғич синф ўқувчиси синфда ўзига мулоқот қилиш учун шерик, дўст излайди.

Кичик мактаб ёшидаги болаларда ҳамкорлик ва мулоқот малакалари ривожланади, ўз-ўзини англай бошлайди, унда спорт, ўқиш ва тақлид қила билишга оид кенг қамровли лаёқатлар таркиб топади. Бу ёш босқичи ўзгалар билан келишиши, лаёқатининг шаклланиши билан бошқа ёш босқичларидан фарқ қилади. Эндиликда бола ўз фикрларини мулоҳаза қилади ва ҳаракатларини бошқаларнинг қизиқишларига қараб тартибга солади.

Оддийроқ қилиб айтганда, бола:

–бирор иш (фаолият) билан шуғулланар экан, ўзгаларнинг истак ва қизиқишларини ҳисобга олади;

–ўз фикри мавжудлигини намоён этади, бошқаларнинг мулоҳазаларига солиштириб, ўз фикрини шакллантира билади.

Болада ота-онага боғлиқликнинг камайганлиги сезилади:

–у ўз фикри мулоҳазасига эга бўлиб боради;

–қизиқишларини асослаш ва уларни ҳимоя қилишга интилади;

–ўз ишларини мустақил ҳал этади;

–қийинчиликка учраш, катталардан маслаҳат ва қўмақ олиши лозимлигини билади. Билим олиш жараёнида бола тенгдош ўртоқлари билан дарс давомида ҳамкорликда ишлаш лозимлигини ўрганади, билим, кўникма ва малакаларни фаол эгаллай бошлайди.

Комилликка эришишнинг жисмоний, ахлоқий таркиблари аввалом бор бошланғич синф ўқувчилари томонидан эгалланади. Бошланғич синф ўқувчилари

6-10 ёшли болалардан иборат бўлиб, у мактаб таълимига боғчада тарбияланаётганида тайёрланади. Бунда у мактабда ўқувчиларга қўйилаётган ҳар хил талаблар билан танишади, фан асосларини ўрганиш учун биологик ва психологик жиҳатдан тайёр бўлади.

Таълимга психологик тайёрлик деганда, боланинг объектив ва субъектив жиҳатдан мактаб талабига муносиблиги назарда тутилади. У мактаб таълимига аввал психологик жиҳатдан тайёрланади. Бинобарин, унинг психикаси билим олишга етарли даражада ривожланади. Шу ёшдаги бола идрокнинг ўткирлиги, равшанлиги, софлиги, аниқлиги, ўзининг қизиқувчанлиги, дилкашлиги, хайрихоҳлиги, ишонувчанлиги, ҳаёлининг ёркинлиги, хотирасининг кучлилиги, тафаккурининг яққоллиги билан бошқа ёшдаги болалардан ажралиб туради. Мактаб таълимига тайёрланаётган болада диққат нисбатан узоқ муддатли ва шартли барқарор бўлади. Бола диққатининг хусусиятлари ролли ва сюжетли ўйинларда, расм чизиш ва қуриш машғулотларида, лой ва пластилиндан ўйинчоқлар тайёрлашда, ўзгалар нутқини идрок қилиш ва тушунишда, математик амалларни ечишда, ҳикоя тинглаш ва тузишда кўринади. Бола ўз диққатини муайян объектга йўналтириш, тўплаш, тақсимлаш бўйича маълум даражада кўникмага эга бўлиб, ўз диққатини бошқариш ва керакли пайтда тўплашга интилади.

Унинг хотираси қизиқарли, ажойиб ва гаройиб, кишини таажубга соладиган маълумот ва ҳодисаларни пухта эсда олиб қолиш, эсда сақлаш, эсга тушириш имкониятига эга бўлади. Шу давргача бевосита катталар раҳбарлигида у ёки бу ахборотларни ўзлаштириб келган бўлса, энди ўз хоҳиш - иродаси билан зарур маълумотлар тўплашга, ўз олдига аниқ мақсад ва вазифа қўйишга ҳаракат қилади. Боланинг ана шу фаолиги хотирасининг муайян даражада ривожланганини билдиради. У шеър, ҳикоя ва эртакларни эсда қолдириш учун кўп такрорлаши, ёд олишнинг энг қулай йўл ва усулларида фойдаланиши таълим жараёнида унга жуда қўл келади. Биринчи синф ўқувчиси кўпинча яққол образли хотирага суяниб билиш фаолиятини ташкил этса ҳам, бу иш хотиранинг бошқа турларини инкор қилмайди, аксинча, таълим сўз - мантиқ хотирасини тақоза этади. Сўз - мантиқ хотирасининг мавжудлиги маъносини тушуниб эсда олиб қолиш жараёнининг самарадорлигини орттиришига кенг имконият яратади.

Бошланғич синф ўқитувчисининг фаолияти ўзига хослиги ва серқирралиги билан ажралиб туради. Чунки бошланғич синф ўқитувчиси бир томондан синф раҳбари сифатида фаолият кўрсатади. Бунинг учун бошланғич синф ўқитувчилари ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини яхши билишлари, шу соҳадаги халқаро тажрибалар ва замонавий педагогик-психологик билимларни ўзлаштирган бўлишлари керак.

Агар ўқитувчи ўқувчиларнинг имкониятларини аниқ билмаган ҳолда уларнинг барчасига бир хил ёндашиш, юқори даражада интеллектуал қувватга эга бўлган ўқувчилар ҳам сусткаш, лоқайд ўқувчига айланиб қоладилар. Шунинг учун ҳам ўқитувчилар кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг психофизиологик хусусиятларини яхши билишлари лозим.

Кичик мактаб ёши ўқувчиларига дарс ташкил этилган пайтда ўқитувчи шу 45 дақиқа давомида болаларнинг психик билиш жараёнларига, руҳиятига таъсир ўтказишни билиши зарур. Демак, нафақат кичик мактаб ёшидаги болаларга таълим берувчи бошланғич таълим ўқитувчиси балки, барча фан ўқитувчилари дарсларида бу жараёнларни ҳисобга олишлари ва уларнинг шаклланишига имконият яратмоғи лозим. Шундагина биз бераётган билимлар беҳудага кетмаганлигини англашимиз мумкин. Демак,

боланинг руҳиятини белгилловчи билим жараёнларига сезги, диққат, хотира, идрок, нутқ, тафаккур ва ҳаёл жараёнлари қиради. Айнан шу боис мактабларда ҳар бир бола учун мўлжалланган педагогик-психологик таххис дафтари мавжуд. Бу юқоридаги психик билиш жараёнлар шу дафтарда ўз ифодасини топган.

Олти ёшли боланинг психик тайёрлиги тўғрисида гапирилганида кўпинча муайян режа асосида, тартибли, кўп қиррали мақсадга йўналтирилган, ўзаро мантикий боғлиқ, изчил бошланғич таълимга замин вазифасини ўтовчи психик ўсиш даражасини назарда тутамиз [3].

Бола мактаб таълимига психологик тайёрланишининг субъектив томони ҳам мавжуддир. Унинг мактабда ўқиш хоҳиши, интилиши, катта ёшдаги одамлар билан мулоқотга киришиш истаги мазкур тайёргарлик билан узвий боғлиқдир. Болада шу даврга келиб, ўқиш, билим олиш ҳақида тўғри тасаввур шаклланади. У мактаб жамоаси аъзоларининг масъулиятли вазифаларини англайди ва уларга итоат қилишга, уларнинг кўрсатмаларини бажаришга мойил бўлади. Лекин болалар ҳаммаси бир хил эмаслиги сабаблари улар ўртасида муҳим фарқлар вужудга келади. Баъзи бола мактабга бутун вужуди билан талпинади, ўқишга қанча вақт қолганлигини узлуксиз санайди, ўқув ашёларини олдинроқ тайёрлаб қўйишга ҳаракат қилади.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларини эркин фикрлашга ўргатиш улар таълим жараёнининг асосий талабларидан биридир. Лекин болада эркин фикр бўлиш учун оиладаги тарбияда болаларнинг эркин фикрлари сўралиши лозим. Ҳар қандай ҳолларда фикримизни биз нутқ орқали ифода этамиз. Агар боладаги нутқ камчиликлари бўлса-ю биз уларни вақтида камчилик сифатида қарамасак, бу нарсасиз бизга келажакда муаммо туғдириш эҳтимоли мавжуд. Сабаби, кўпчилик ҳолларда боланинг нутқида кечаётган камчиликларга ота-оналар бефарқ қараб кўпроқ ўқитувчилар орқали булар коррекция бўлиб кетади деган фикрга боришади. Аммо нутқ шундай мураккаб жараёнки ундаги камчиликлар баъзан ҳақиқий мутахассислар яъни логопедлар орқали бартараф этилиши мумкин. Мисол учун «Р» товушини тўғри талаффуз эта олмасликка кўпчилик ота-оналар бунга бефарқ қарайди. Бу камчиликнинг ўқитувчи – тарбиячилар орқали бартараф этиладиган энгил тури ва фақат логопед орқали чиқадиган ўрта оғир турлари мавжуд.

Кичик мактаб ёшидаги боланинг муҳим хусусиятларидан бири унда ўзига хос эҳтиёжлар мавжудлигидир. Бу эҳтиёжлар ўз моҳияти билан муайян билим, кўникма ва малакаларни эгаллашга, тевақаротдаги воқеаликни ўзлаштиришга қаратилмай, балки фақат ўқувчилик истагини акс эттиришдан иборатдир. Шу эҳтиёжлар ўз портфелига, дарс тайёрлаш бурчагига, китоб қўйиш жавонига эга бўлиш истаги, катталардек ҳар қуни мактабга катнаш туйғуси ётади, холос.

Биринчи синф ўқувчисига ўқиш фаолиятининг айнан ўзига кизиқиши кўзга ташланади. Махсус тадқиқотларда болалар билан кераксиз машқлар ўтказилган ва уларга олдиндан бу машқлар кейинчалик керак бўлмаслиги айтилган, лекин болалар уларни бажонидил бажаришга киришганлар. Ўқувчи шахсий фаолиятида эришган дастлабки яхши натижа уни бошқа натижаларни эгаллашга ундайди. Унинг ўқиш фаолиятидаги биринчи меҳнат маҳсули шодлик ва қувонч ҳис-туйғусини келтириб чиқаради. Масалан, айрим ўқитувчилар у ёки бу матнни бир неча марта ўқишга ҳаракат қилади. Ўқиш фаолиятига кизиқиш, унинг мазмунига ҳам қизиқишни вужудга келтиради, билим олиш эҳтиёжини вужудга келтиради, билим олиш эҳтиёжини туғдиради ва ўқиш мотивларини таркиб топтиради.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар гидрокининг салбий хусусияти объектларни бир-биридан фарқлашдаги заифликдир. Улар кўпинча ўрганиладиган материални ноаниқ, ҳатто, нотўғри идрок қиладилар, бунинг оқибатида айнан ўхшаш ҳарфлар, сўзлар, нарсалар тасвири, шакли, фазовий жойлашувининг фарқини тўла тасаввур қила олмайдилар. Масалан, «к» билан «қ» ҳарфларини, «ўқиш» билан «ўқиш» сўзларини «айлана» билан «доира» шакллари, «кесма» билан «тўғри чизик» аломатларини бир-биридан фарқламайдилар. Баъзан эса улар катталарнинг идрок кўлами қамраб олмайдиган нарсаларни пайқайдилар.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар гидрокининг яна бир хусусияти хилма - хил, ёрқин бўёқлар, яққол тасвир ва хис-туйғуси бойлигидир. Шунинг учун улар аввало ёрқин хис-туйғу уйғотадиган нарса ва ҳодисаларни идрок қиладилар. Ана шу сабабли рамзий ва шартли белгилар, чизмалар, геометрик шаклга кўра, жонли «жозибатор» тасвирлар ёрқин хис-туйғу тарзида акс этади.

Психологлар томонидан тафаккур ижодкорлигининг шаклланиш усули, йўллари кўрсатилган. Психологларнинг фикрлари, нуқтаи назарда умумийлик, ўхшашлик анчани ташкил қилади. Жумладан, кўпчилик психолог-олимлар биринчи босқич сифатида куйидагиларни кўрсатадилар:

- ушбу жараёнга тайёргарлик босқичи,
- муаммо, фикр пайдо бўлишини тушуниб етмоқлик,

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. 1997, 7- б.
2. Ахмедова Ш. Бошланғич синф ўқувчиларининг ижодкорлиги. Сборник научных трудов: Формирование гармонично развитого поколения в современных условиях. -Тошкент: 2012, 73-79-б.
3. Мусурмонов Р. Педагогик тажриба-синов ишларини жорий этиш механизмлари. -Тошкент: 2013, 28-б.
4. Фридман Л.М. Психология детей и подростков. Справочник для учителей и воспитателей. -Москва: Издательство Института психиатрии. 2003. -С.80.

РЕЗЮМЕ

Мақола таълимнинг бошланғич босқичидаги ўқувчиларнинг психологик хусусиятларини ривожлантиришга бағишланган. Унда муаллифлар ўқувчиларга шахсий ёндашишга алоҳида эътибор берган ва унинг таъсирини бошланғич синф ўқувчиларини коллектив тарбиялашда топади. Бошланғич синф ўқувчиларига уларнинг тенгдошлари олдида шахсий ёндашиш ҳар бирида ўзини англаш ва фуқаролик туйғуларини тарбиялайди.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается вопросу развития психологических особенностей учащихся на начальной стадии обучения. В ней авторы уделяют особое внимание на личностный подход к учащимся и находит его особое влияние при коллективном воспитании младшеклассников. Личностный подход к младшеклассникам при их сверстниках воспитывает в них дух самосознания целеустремлённость и чувство гражданственности.

SUMMARY

The article deals with the issues of developing psychological peculiarities of pupils of primary classes. The author pays a particular attention to the individual approach to the upbringing of pupils and its influence on the collective education of young learners. The individual approach to every child among his/her classmates makes it possible to educate in him self - consciousness, striving for the purpose and a sense of citizenship.

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ Йўналиши бўйича ИҚТИДОРЛИ ТАЛАБАЛАРНИ ТАНЛАШ ВА ЎҚУВ-БИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МУАММОЛАРИ

Т.Э.Делов – ассистент ўқитувчи

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети

Таянч сўзлар: иқтидорли талаба, ўқувчиларни қўллаб-қувватлаш, ўқув – тарбия жараёни, педагогик фасилитатсия, педагогик технология, психологик ва индивидуал сифатлар, халқаро тажриба, ахборот технологиялари йўналишида ихтидорли талаба.

Ключевые слова: одарённый студент, поддержка студентов, образовательный процесс, педагогическое содействие, педагогические технологии, психологические и индивидуальные качества, международный опыт, талантливый студент в области информационных технологий.

Key words: gifted students, student support, educational process, pedagogical assistance, pedagogical technologies, psychological and individual qualities, international experience, talented student in the field of information technologies.

Ҳозирги кунда замонавий ахборот-коммуникация технологиялари Республикаларнинг деярли барча соҳаларини кенг қамраб олиши натижасида улардан самарали фойдаланишни тақозо этади. Йилдан-йилга ахборот-коммуникация технологиялари ривожланиб, мукаммаллашиб бормоқда. Ҳозирги замонавий ахборот-коммуникация технологиялари бўйича билимларига эга бўлиш зарурий талабга айланди. Бунга сабаб ахборот маҳорати эга бўлган кадрларга талабнинг кундан-кунга ортиб бораётганлигидир.

- атроф-муҳит, ахборотларини идрок этиш,
- масалани шакллантириш учун масала қўйиш, кечаклар маълумот тўплаш, кўникма, малакалар,
- визуал тафаккур (кўз билан қабул қилинадиган) образини яратиш, бунда визуал (абстракт) тафаккур ва амалиёт ўртасидаги боғлиқлик.

Ушбу таснифдан кўриниб турибдики, тафаккур ижодкорлигининг биринчи босқичи фаолиятнинг икки жараёнини ўзида мужассамлашти-идрок ҳамда фикр туғилиши [4].

Маълумки, ўқувчиларнинг психологик хусусиятлари ҳар хил бўлиб, бир ўқувчига муваффақият билан қўлланган тарбиявий таъсир воситаси бошқа бирига қўлланилганда кутилган натижани бермаслиги мумкин. Тарбиявий тадбирлар ўқувчиларга яқкама-яқка ёндашиб амалга оширилса, яхшироқ самарага эришилиши, шубҳасиздир.

Хулоса қилиб айтиладиган бўлсак, таълим жараёнида кичик мактаб ёшидаги бошланғич синф ўқувчиларининг индивидуал-психологик хусусиятларини ҳисобга олиш муҳим аҳамият касб этади. Уларда кечаётган психологик ҳолатлар, шахсий психик хусусиятлар ва психик билиш жараёнларининг ўзгаришларини ҳисобга олган ҳолда дарсларни ташкил этиш бошланғич таълим ўқитувчисининг асосий вазифаси эканлигини англамоғимиз зарур. Шунинг билан бирга юқорида кўрсатилган нутқ жараёнининг барча турдаги камчиликларида ўз мутахассисларига барвақт топширишлари, эртароқ шуғулланишлари самарали фойда беради.

Бу борада Республикаларнинг Биринчи Президенти шундай деган эди: «Буюк мақсадларимизга, эзгу ниятларимизга эришимиз, жамиятимизнинг янгилиниши, ҳаётимиз тараққиёти ва истиқбол, амалга оширилаётган ислохотларимиз ва режаларимизнинг самарали тақдир, авваламбор, давр талабларига жавоб берадиган юқори малакали, онгли, тафаккурга эга бўлган мутахассис кадрлар тайёрлаш муаммоси билан боғлиқ».

Олий таълим муассасаларининг долзарб муаммо-